

## BEN GAAT DOOR MET BANANEN OPHANGEN

Henri Nouwen lezing: "zorg."  
Marinus van den Berg

Verrezen Christus kerk  
21 september 2020  
24<sup>ste</sup> sterfdag van Henri Nouwen (1932-1996)

### **Vallen**

*Vallen vaak sneller dan weer opstaan  
Vallen vaak meer spierpijn dan gedacht  
Vallen vaak meer breuken dan gewenst*

*Vallen vaak verwarrender dan vermoed  
Vaak meerderen in verwarring gebracht  
Vaak meerdere ongeziene barstjes*

*Vallen voorbode van een breuk in de tijd  
Langzaam weer in de been komen  
Irriterende voorzichtigheid de boodschap*

*Vallen over een banaan: een slapstick om te lachen  
Vallen over een schijfje tomaat: pijn in de buiken  
Weinig om te lachen als opstaan niet meer bekoort*

Deze avond begin ik met een tekst over vallen. Ik schreef haar voor de dochter van een vader met toenemende alzheimer die in de tuin over een schijfje tomaat voor de schildpad viel.

Harrie Nouwen, om wie we ook hier zijn, heeft adembenemend geschreven over dat lopen over een draad in het circus. Schreef er over in Clowning in Rome. Het was bijna alsof hij het zelf was. Hij had ook trekken van een clown en misschien ieder van ons hier ook wel..... Maar ja een klein stukje tomaat die je niet ziet.... en als ze in een groot het ziekenhuis op een afdeling met een onbegrijpelijke naam - geriatrische neurologische revalidatie - je vader dan ook nog eens laten vallen..... Vallen is vaak een ramp.

Op mijn leeftijd is vallen een bedreigend gebeuren. Ik viel een maand geleden zelf van de fiets en heb nu een helm! Een scan liet een kalkspatje zien op het hersenvlies maar de neuroloog zei: Leef nog lang en gelukkig. Maar wat is lang en wat is geluk? Ik ben dankbaar en blij dat ik hier kan en mag zijn en dank voor de uitnodiging. Ik ben overigens meer een loper dan een fietser.

In mijn werk heb ik heel wat mensen gezien voor wie vallen het begin van het levenseinde was. Ik heb in de gesprekken met corona patiënten die vaak weken op een IC waren geweest - meerderen was de dood aangezegd - gezien hoe weer op eigen benen kunnen staan als een wonder is. Vallen heeft te maken met angst en de hoop en de angst niet in het niets te vallen. Aandacht voor vallen is ook de kunst van zorgaandacht. Vallen gaat over het hele leven. Ik werk dat nu niet verder uit.

2.

Een vreemde titel voor deze avond: Ben gaat door met bananen ophangen. Wie is Ben en over welke bananen gaat het?

In de jaren tachtig toen ik theologie studeerde en Harrie Nouwen leerde kennen in Dijnseburg in Huis ter Heide en hij docent was aan de Katholieke Theologische Hogeschool Utrecht – later op de Uithof, Trans II - was er een actie tegen het eten van Chiquita bananen. De mensen op de plantages daar werden uitgebuit. Er waren toen nog geen Fair Trade bananen. Er hing in die jaren wel een wereldwijd revolutionair verlangen in de wereld. Er groeide aandacht voor een wereld zonder kernwapens en een wereld waar geen armoede meer zou zijn. Geen derde wereld meer. Dat woord was toen in. We zagen onszelf nog als de eerste wereld. Ook ik, ook was er door aangestoken of liever geïnspireerd.

Er was in die jaren in Dijnseburg een zeer actieve afdeling van de vredesbeweging Pax Christi, te onderscheiden maar niet los van de Pax Christi Voettochten. Voor die voettochten schreef ik een nota: Pax Christi Voettocht: een vorm van ontmoeten. Ontmoeten was voor mij een woord met muziek, maar hoe speel je die muziek? Hoe kom je tot een ontmoeten dat vrij is van moeten. Wat zijn daarvoor de voorwaarden? Het ging over luisteren en dialoog. Ik ontdekte de vreugde van luisteren en beluisterd worden maar ook hoe moeilijk het kan zijn. Ik ben een blijvende leerling.

Toen volgde ik een serie samenkomsten met Harrie Nouwen - die 15 jaar ouder was dan ik - over de vraag hoe je de boodschap van vrede communiceert. Hoe doe je dat geweldloos? Niet door te schreeuwen maar door te luisteren. Hij trainde ons. We lazen met Henri Thomas Merton, maar ook in de werken van Gandhi. Belangrijke leermeesters toen.

In die tijd kwamen we met Harrie ook samen om over gebed te spreken. Misschien meer te spreken over gebed dan te bidden, want ook bidden maakte een crisis door. Wat is bidden en daar onder de vraag wie is God?

Onze gesprekken werden een boekje: Met Open Handen. Het werd uitgegeven in 1971. We spraken toen ook over bidden en revolutie. Harrie had de revolutie van het hart op het oog, die een nooit eindigende ommekeer is en mij levenslang tot een kleine pelgrim maakt, elke dag weer. Bidden was en is niet iets softs om het met taal van nu te zeggen.

Maar nu eerste weer even terug naar de titel voor deze avond.

3.

“Het is een grote kunst om dingen in hun context te zien en te waarderen. Als je de dingen uit hun verband haalt verliezen ze aan waarde.” Die wijsheid is niet van mij maar wel dierbaar.

Hoe ben ik op deze titel voor deze avond gekomen? Dinsdag 8 september: een bezoek aan het Stedelijke museum in Schiedam. Ik had op mijn dagelijkse wandeling, die ik een lusjesloop ben gaan noemen, een raamaffiche gezien over een expositie die over troost ging. Twee dagen eerder was ik in Dordrecht uitgenodigd door Anne Goossensen (zie [www.villatrust.nl](http://www.villatrust.nl)) waar Villa Trost bij de begraafplaats De Essenhof werd geopend. Het wil een plaats zijn waar vrijwilligers mensen willen ontvangen die troost zoeken. Ik sprak er over de vraag in de NRC van maandag 26 augustus, de vraag van Marjoleine de Vos: “wie blijft er bij de ontroostbare als iemand niet van de mesthoop komt?” Dit schreef ze naar aanleiding van het boekje van ds. Ad van Nieuwpoort: “Leven zonder oplossing.” Henri Nouwen leerde me het spanningsverschil tussen comfort and challenge en tussen medelijden en mededogen. Het een vernedert en het ander laat de ander in zijn zijn. (Henri Nouwen, Bevrijd je verdriet.) Misschien troost de ontroostbare zichzelf meer dan we denken, opperde ik die middag.

Enkele dagen later ging ik deels te voet en deels met de tram naar dat museum. In de tijd van de eerste lock-down – ik hoop dat er geen tweede komt zoals een sterrenkijker me voorspelde - had het museum aan kunstenaars gevraagd: “welk kunstwerk brengt jou troost?” Van die werken waren raamaffiches gemaakt die tot ver buiten Schiedam hun weg hadden gevonden. Ik had er dus zo een in mijn buurt gezien.

Wat hang je trouwens voor je raam? Tjeu Timmermans karmeliet, een tijdlang provinciale overste, hield van het werk van glazenier Annemiek Punt<sup>i</sup> uit Ootmarsum, die ook prachtig werk heeft om voor het raam te hangen. Ik word er altijd weer blij van. Dit tussen haakjes.

Nu waren er in dat museum de gefotografeerde kunstwerken - live - bijna aanraakbaar - te zien. En ik ging naar huis met de vraag, die ik u ook als vraag geef: ‘ als ik een kunstwerk mee zou mogen nemen naar een volgend leven wat zou ik dan kiezen.....? ’ Of welk kunstwerk wil je dichtbij je als je weet hebt van je uit de tijd gaan. De tied oetgoan (Anne van der Meiden). Iemand heeft hierover een boekje geschreven. Wat neem je mee is een mooie vraag.

Ik heb voor deze avond ook iets meegenomen. Meer dan een ding. Ik ben er nog niet uit als het over mijn levenseinde gaat, er zijn nog wel meer open vragen maar geef deze vraag door...

Of welk boek: misschien wel “Open Hands” en dan een van de twee Amerikaanse uitgaven met zwart wit foto’s. Harrie hield van foto’s, was fotogeniek en ook prettig ijdel. Wat troost ons? Wat troost mij? Harrie kon er met heel zijn zijn over spreken..... Zijn ogen, zijn handen alles deed mee. Hem zien spreken was een begoochelend feest. Hij kreeg duizenden stil en raakte niet van slag als tijdens zo een stilte werd omgeroepen wil de eigenaar van de auto met nummer TRU 1986 zich melden om de lichten uit te doen! Historisch behalve het nummer.

Terugkomend van deze tentoonstelling na een bezoek aan De Bonte Koe waar ze troostende chocolade schenken....met en zonder Schiedamse jenever..... liep ik vanaf Blaak naar huis en zag vlak voor de trap naar de Willemsbrug hoe een jongeman met een petje op een banaan aan het fotograferen was. Een banaan die hij onder de gleuf van een vuilnisbak had geplakt met bruine tape. Hij had de licht bruine tape rol om zijn pols gedaan. Ik die onderweg regelmatig een lage

aanspreekdrempel heb, vroeg wat hij aan het doen was. Hij vertelde van die Spaanse kunstenaar Maurizio Cattelan die een banaan op een galeriemuur had geplakt en dat als kunstwerk had verkocht voor 120.000 euro. Hij wilde laten zien dat zo iets niet werkt als je hetzelfde op een andere plaats doet zoals op deze vuilnisemmer. Hij had nog enkele bananen en een kiwi. "Een flinke investering voor een student." zei ik. Tegelijk maakte hij van deze vuilnisbak een kunstwerk door dit te doen. Waar ik weer met mijn recente iPhone een foto van maakte. Met toestemming. Ik ga zo dadelijk ook nog iets zeggen over zorg en schoonmaken en de nieuwe aandacht voor vuilnis.

De jongen uit Amsterdam die Ben heet vertelde dat hij aan de Willem de Kooning academie hier in Rotterdam advertisement studeerde en dat hij dit deed als een werkstukopdracht. Ik leerde van hem dat advertisement meer is dan reclame maken voor bijvoorbeeld Beter Horen of een brief van Schoonenberg die je uitnodigt voor een APK van je gehoor of Hans Anders.....

Het gaat over de vraag hoe breng je iets onder de aandacht? Nu zeggen we:" hoe zet je iets of jezelf op de markt? " Let op de taal..... Harrie Nouwen wist dat heel goed als het over spiritualiteit ging..... Henri Nouwen (1932-1996) als advertisor en communicator, als Gods eigen woordvoerder, PR-man..... een mooi thema voor de herdenking van zijn 25ste sterfjaar 2021.... of moet ik zeggen hergeboorte of doorstart. Zevenmaal opnieuw dichtte Huub Oosterhuis.

Er was mij die ochtend door Aad van Vliet om een titel met aantrekkingskracht voor deze avond gevraagd. Hoe krijg je een zaal of een kerk vol in deze tijden.....? Maar wat is vol en wat is leeg?

Ik zag in Rotterdam op monumentenzondag - of moet ik spreken van de zondag voor de bedreigde monumenten (zie bijlage 4) de Laurenskerk in corona-opstelling. Een week later in Deventer een lege Bergkerk waar vanaf a.s. zaterdag 3 oktober de engelenbeelden van Ela Venbroek<sup>ii</sup> (eerder in de Grote Kerk in Dordrecht) te zien zullen zijn en vorige week in Brugge centrum in de Walburgakerk.

Er was daar tussen de stoelen op afstand een liturgie-spel van licht, stilte en hemelse gezangen uit de gewelven. Een weldaad voor mij. Ook stilte en leegte zijn religieus erfgoed om te bewaren, te koesteren, te ontwikkelen.....en welzijns welgoed. ..in de bijlage is een blog te lezen over de taal van lege stoelen..... We vrezin lege stoelen en lege kerkbanken is te lezen in Kerken in Corona-tijd.... (Adveniat 2020) Maar stoelen hebben veel te zeggen. Juist ook lege stoelen..... (Bijlage 1)

De jonge kunstenaar in spe zei:" Nu ga ik weer verder met bananen ophangen." Ik nam afscheid en wist lopend op de Willemsbrug de titel..... Ben gaat door met bananen ophangen.

#### 4. Het alledaagse

Bananen zijn iets heel gewoons, alledaags. Ze liggen in de stationskiosk en Maarten van der Weij zwemt er afstanden mee. Bananen zijn ook iets bijzonders. Zacht en je bijt er je tanden niet op stuk. Die bananen meestal in tros-verband en minder solo dan in de stationskiosken verbonden me met deze avond en de vraag om te spreken over zorg in de geest van Harrie Nouwen. Dank je wel voor deze mooie vraag.

Harrie leerde ik op mijn 21ste jaar kennen dat is dus bijna 50 jaar geleden. Ik ben nu 73. Harrie werd – maar 64 – maar wat is dat maar.....? Ik was in het internaat van de fraters Maristen op mijn twaalfde waar ik het werk van kunstenaar tekenaar Jozef Bossaert leerde kennen. Hij was de leermeester van Willem Vermandere, nu 80, die hem dankt in zijn nieuwste boek: “Als ‘t maar geestig is.” (Lannoo). Willem Vermandere schrijft: vraag niet hoe oud ben je, maar wanneer ben je geboren? Hij en Harrie zijn van voor de oorlog toen de kerken vol zaten. Ik ben van de oorlog en zag de kerken leeg lopen, maar verloor mijn levenszin niet. Integendeel. Ik was negen jaar later in 1967 een half jaar in het noviciaat van de pater Karmelieten in Boxmeer, waar ik het einde van het conventionele christendom las als mijn boek. Voor mij een einde maar ook de geboorte van aandacht voor de kwetsbare mens in de chaotische wereld, einde van God en mens als concurrent en geboorte van vertrouwen en inspiratie in de goede herder die het geknakte riet niet zal breken – wijdingstekst in maart 1977- het vermoeden van de kleine goedheid in en door de vreemde Ander. (Levinas)

Ik werkte in between zes maanden in de bibliotheek van het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen en leerde in het Grote Voorhuis van Dijnseburg Harrie Nouwen kennen die zijn kamer had waar o.a. ook Louis ter Steeg en Gerard Zuidberg en Willie Veldhuis, die het boek de hinkende mens schreef, woonden. Allemaal inspirerende mensen!

In die tijd was ik al betrokken bij het werk van de toen nog katholieke nationale vereniging De Zonnebloem met veel aandacht voor de chronisch zieken. In de weekenden deed ik als student werk in het ziekenhuis van Bilthoven waar ik op een zondag werd gevraagd om te helpen bij het wassen van een overleden man die op zijn paard in de Bilthovense bossen een hartinfarct had gekregen. Er werd gezwegen tijdens dit wassen en er werd gedaan alsof het heel normaal was. Zorg voor zorgenden was toen nog een onbekend begrip. Zorg voor zorgenden werd de titel van een boeiende bundel voor een internationaal Congres van de palliatieve zorg in Den Haag. De verpleeghuisarts Frans Baar samen met de psycholoog Huub Buijssen waren de belangrijke mensen voor deze bundel. Spandoeken als” wij zijn geen nonnen” waren in mijn studententijd ondenkbaar, ook al ontsluitte de kloosterzusters zich en zag je het niet meer behalve aan het dragen van het handtasje. Die droegen ze niet maar bungelden.

Ik gebruik deze avond om een diepe buiging te maken voor al die vrouwen en mannen, zusters en broeders op wiens schouders we staan als het gaat om zorg, zorg voor de meest kwetsbaren. De zusters van Heerlen, de kleine zusters van Sint Josef die deze maand hun laatste provinciale kapittel hadden, begonnen een huis in Baarn waar ik in die tijd eenmaal op bezoek was. Een Wijhes meisje werkte daar en haar vader kwam op onze boerderij koeien schetsen. (.....)

In 2018 sprak ik met meerderen van deze zusters nu op hoge leeftijd en schreef: “zuster worden zo gek nog niet.....” Dat naar ik hoop in 2021 zal verschijnen samen met een geestelijk testament, bij Adveniat Baarn. Ik kwam al luisterend tot de conclusie dat zij meer emanciperend en

geëmancipeerd waren dan de media ons vaak laten geloven zonder hen nu allemaal heilig te verklaren en zonder de pijnlijke herinneringen weg te poetsen. Maar dan moet je wel aandacht hebben voor context en wisselende tijdsgeest die niet zomaar heilig is. Wat we niet willen weten moeten we nu weten! Maar toch... Zorg die emancipeerde en emancipeert is een uit te werken thema. In die tijd dus, ik probeer de context te schilderen, leerde ik Harrie kennen en groeide mijn aandacht voor luisteren en zorg. Niet moeten luisteren maar mogen luisteren in wederkerigheid.

De jongen die doorging met bananen ophangen, alsof het iets heel gewoons was, zoals de was ophangen aan de lijn in de tuin, deed me denken over de vraag:

” Wie zet de zorg en de mensen van de zorg in de markt?”

Ik zag het gebeuren door een Casino aan de Oude Binnenweg in Rotterdam. Een vrouw uit het onderwijs deelde mijn wantrouwen. Die dag was de vraag nog: ”Wat gaat het kabinet over de zorg zeggen?” Inmiddels kennen we de woorden uit de troonrede. De woorden. Zorg is ook een politieke zaak maar meer dan partijbelangen. Weglopen of blijven zijn verwarrende signalen. Het gaat om een algemeen belang. Toch gaat er meer geld naar veiligheid dan naar zorg en liggen politiehonden op verwarmde vloeren, heeft iemand die het weten kan me verteld. De mensen in de zorg werden ineens helden genoemd, maar ze hebben dat niet zelf bedacht en ze zeggen ook niet dat ze trots zijn dat is hun taal niet..... jammer want daar zijn wel veel redenen voor. Redenen om groos te zijn. (Rotterdams). Ik schreef als vervolg op Stap voor stap in een nog niet uitgegeven boekje een ander applaus :

#### **Stil applaus**

Stil applaus  
voor wie niet alleen hard werkt

Stil applaus  
voor wie niet alleen de protocollen kent

Stil applaus  
voor wie niet alleen zijn taak doet

Stil applaus  
voor wie niet alleen maar druk is

Stil applaus  
voor wie laat merken: ik zie je

Stil applaus  
voor wie niet alleen zijn gezond verstand gebruikt

Stil applaus  
voor wie in wat hij doet zijn hart laat merken

Stil applaus  
voor wie meer mens dan cliëntgericht werkt

Stil applaus  
voor wat er ongezien toch ook gebeurt

Stil applaus  
voor wie stil inspirerend doorgaat  
in deze ontregelende tijd.

Ik heb vanaf het begin vragen gehad om die helden benoeming en ik vraag me af of het applaus wel duurzaam zal zijn. Zeker nu ik lees van toenemende agressie, van het opraken van geduld. We zijn gestreste zorgconsumenten geworden en willen direct als eerst vitalen geholpen worden. Er is te weinig oog voor het kwetsbare. Het heldengedoe dreigt te overroepen en niet menselijke verwachtingen te creëren.

Ik ben blij nooit iets over een heilig of zaligverklaring van Harrie te horen. Hoop dat het ook nooit zal gebeuren. Harrie was een "wounded healer". Hij kende zijn wonden en kwetsbaarheden. Hij had weet van zijn eenzaamheid en onvervuld verlangen. Hij schreef een boek: Intimacy en vertelde me eens dat hij het op zijn kop op een kloosterceltafel zag liggen! Over intimiteit sprak men niet. Het zou eens over seks gaan. Harrie had weet van zijn ongeduld en wat had hij het moeilijk met die Nederlandse Katholieken van toen en de Acht mei beweging! Dat was ook een kant..... Maar ik ben blij met mensen die de kracht van kwetsbaarheid kennen. Ik gedenk ook Gerard Zuidberg en Paul Bruggeman met hartelijke genegenheid. Hun taal steunde en inspireerde. Ik ben in deze dagen dankbaar voor mensen als de psychiater Damiaan Denys die een alternatieve nobelprijs kreeg omdat hij misophonie – lijden aan geluidsoverlast – op de kaart zette. Een groter lijden dan serieus werd en wordt genomen. Lijden verlichten door het serieus te nemen is een begin. Juist in deze herfsttijd nu de bladblazers weer gaan brullen en nog andere blazers ons de winter in proberen te blazen. U verstaat de metafoor.

Zorgverleners hebben hart voor kwetsbaren en zijn zelf kwetsbaar, maar niet allemaal en niet altijd en er is heel wat statusverschil. Op de IC werken bekt beter dan de billen van een demente ouderen schoonmaken. Van mensen met een "gebroken brein" (nieuwe titel van een aangrijpende gedichtenbundel van Hein Stufkens die ik al mocht lezen (naar ik hoop bij Berne).

En toch als dit je vrouw, je moeder, je oma, je man, je broer is in deze ontluistering..... Luister en kijk naar de zorg in deze momenten en je ziet hoe zij waardigheidswerkers zijn, meisjes en jongens, jonge mannen en vrouwen, zelf vader en moeder of alleen of weer alleen die luister geven. Krijg oog voor de soms verborgen luister als het brein duister is!

"Zit uw haar goed, zal ik uw lippen nog wat bijkleuren.....uw dochter komt...."

Zorgverleners in de instellingen, zoals ik die heb leren kennen, maar ook velen in de ziekenhuizen, zijn allereerst mensen die doorgaan met het gewone, het niet opzienbarende als wassen, in en uit bed halen, aankleden en toiletteren.... waar je op de verjaardagsvisite niet over praat. En in een adem noem ik ook de mensen van de schoonmaak, die nu interieurverzorgers gingen heten en mensen van de house-keeping, nu het hotel denken opgang maakt in de zorginstellingen. Een goed hotel kan veel betekenen kan ik uit persoonlijke ervaring vertellen maar dat werk ik hier niet uit. Hotel als plaats van gastvrijheid voor vreemden.

Harrie leerde me de taalverwantschap van hostility en hospitality en schreef daar ook over. In een vreemde gast kunnen we die vreemde Christus ontmoeten. Maar we hebben het steeds moeilijker

met ontregelend gedrag op straat en in de instellingen. Ik noem met respect het Leger des Heils. Ik hecht aan het woord hospice maar zet er de notie bij dat ze allereerst was bestemd voor daklozen, voor thuislozen. Daarom begon in de jaren tachtig in Brussel-noord zuster Leontine met een hospice in een ziekenhuis. Een plaats voor mensen die geen plaats hadden. Een plaats voor mensen die bijna niemand zag zitten.

Die mensen van de schoonmaak, die elke dag maar weer stoffen, ook de plinten. Ze lijken eindelijk waardering te krijgen. Ik prijs het werk van de theoloog Jocho van Vlijmen en zijn promotie "Ik zie, ik zie wat jij niet ziet." Alleen deze titel al.

Ze zijn te lang te laag betaald en genoemd. Tegenwoordig zijn ze waardiger gekleed. Pijnlijk hoe soms alleen de verpleging de aandacht krijgt. Een dag voor de mensen die schoonmaken, ook de straten, die ook de medische mondkapjes op straat vinden.....is niet genoeg. Ze verdienen elke dag waardering maar graag spontaan en niet te lang want ze hebben een afgemeten tijd voor hun werk. Ik schrijf over een waardering van een patiënt voor een van hen in "een ander applaus." (Adveniat)

Die banaan van Ben was op de derde ochtend dat ik er langs kwam verdwenen. Ik heb niet in de vuilnisbak gekeken wat ik soms wel eens iemand zie doen. Moeilijk om aan te zien. En toch gaat zorg om aanzien. Niet om aanzien maar om aanzien, om aankijken, om onder ogen te zien en om aankijken soms zonder spreken. Een ogenblik kan zoveel doen! Ik speel met de taal maar niet alleen dat. Er zitten verhalen achter. Zorg is vaak ook bij machteloosheid zijn. In de coronatijd hebben velen dat op een indringende manier ervaren. Ik was geraakt door de intense moeheid van de mensen die ik bezocht in de maanden mei, juni, juli en over wie ik schreef in Stap voor Stap. Die moeheid lijkt een chronische gezel te blijven? Terwijl vitaal de norm is.

Er wordt vaak gezegd meer handen aan het bed, maar een Vlaamse – Gent en Maastricht - hoogleraar Mieke Grijpdonck sprak over handen hoofd en hart. Harrie Nouwen had het ook kunnen zeggen. "Dat het om een roeping gaat moet maar eens voorbij zijn", las ik in Trouw. Als dat een doekje is om te weinig te betalen, ben ik akkoord. Maar mag het dan worden "een zwak voor...." die trouwens wel om permanente vorming vraagt.....ook spiritueel.

In een winkel vond ik deze hand en ze stond er als een vuist. Een open hand is er niet zomaar. Harrie schreef over gebalde vuisten die open handen kunnen worden. Jaren geleden schreef ik Handen en ik vind het bijzonder te horen dat het bij uitvaarten wordt voorgelezen. Ik schreef het als ode aan de mensen in de gewone zorg (zie een nieuw begin).

Voor Stap voor stap schreef ik dit:

### **Handen-geduld**

*"de ware grootheid van de handen schuilt in hun geduld"*  
*(Elias Canetti in mens en macht)*

Handen zijn er om op te vangen  
Handen zijn er om te strelen  
Handen zijn er om te troosten



Gelukkig de geduldige hand  
Gelukkig de hand die niet grijpt  
Gelukkig die hand die geeft

Handen zijn er om toegewijd te zijn  
Handen zijn er om te groeten  
Handen zijn er om elkaar te zegenen

Gelukkig wie toegewijde zorg ontvangt  
Gelukkig wie gegroet wordt  
Gelukkig de handen die geen lucht maar licht zwaaien

Handen zijn er voor wie onthand zijn  
Handen zijn er voor wie langzamer van hand worden  
Handen zijn er voor wie kunnen ontvangen.

Marinus van den Berg.

Nu veel handen zo beproefd worden

(zie ook bijlage 3)

## 5. Over Harrie Nouwen een laatste herinnering

Maak van een In Memoriam geen heiligverklaring schreef Erik Borgman onlangs in het huisblad van de Utrechtse Dominicus. Ik deel dat met hem. Harrie kon ook heel onrustig zijn en mooi spreken over rust en stilte. Hij kon heel bitter zijn over het Nederlandse katholicisme en dat vond ik vaak moeilijk aan te horen. Na mijn Yale jaar ontmoette ik hem nog enkele malen, zoals op de Boekenbeurs in Antwerpen. Ds. Jurjen Beumer van de Stem voor de Stad in Haarlem heeft hem via Vlaanderen (eer aan Lannoo) weer teruggebracht en Erik Borgman gaf hem een uitgestelde waardering in zijn najaarslezing in 2019 en wees op Henri's boek over Jezus: "Jezus volgen" (Lannoo). In Harrie was ook een tragische eenzaamheid ondanks of dankzij zijn Out of Solitude. In 1977 kreeg ik van hem een stola, door kloosterzusters geweven, die ik steeds droeg en draag bij een ziekenzalving en soms ook bij een uitvaart en toen ik 40 jaar priester was. Een stola die het gewone verheft terwijl we doorgaan in het gewone waarin de ander en het heilige woont.

Ik had een brief uit 2005 die een uitvaartoverweging was, willen voorlezen die ik tijdens de voorbereiding voor deze avond terugvond. Ik merk dat de invloed van Harrie op mij onbewust groter is geweest dan ik me bewust was, hoe ik van zijn thema's steeds meer ben gaan houden en hoe ik me dat steeds bewuster word. Ik merkte het ook bij het schrijven van "ode aan de eenzaamheid" dat in het najaar verschijnt (ten Have).

Dat ik hem veel dank verschuldigd ben!

Ik voeg de genoemde brief als bijlage toe en eindig met deze tekst uit 1976 voor de opening van het eerste verpleeghuis - Randerode in Apeldoorn - waar ik pastor mocht zijn en die daar in de kerkzaal hing.

Mag er in dit huis van de zorg wonen

De geest van liefde en vriendschap

De geest van geduld en hoop

De geest van warme aandacht

De geest van tedere zorg

De geest die heelt en beschermt

De geest die gemeenschap sticht

De geest waar bij ieder zichzelf kan zijn

Zondag 20 september  
Marinus van den Berg,  
email [mjvdb@planet.nl](mailto:mjvdb@planet.nl)

## Bijlage 1

### Lege stoelen

Deze tweespraak wordt een drieluik. Misschien brengt het een schilderend kunstenaar wel op een idee om een drieluik te schilderen. Een drieluik met stoelen, lege stoelen. Deze gedachte en wens kwam in me op door het zien van een foto in mijn Trouwe ochtendkrant. Een foto van het werk van kunstenaar Maarten Baas. Het werd onthuld op de laatste zondag van mei in Amsterdam. Daar werd het zilveren bestaansjubileum van Amnesty International gevierd. Amnesty verspreidde de poster dat er doden kunnen vallen waar gezwegen wordt. Onrecht vraagt om taal. Er kan moed nodig zijn om te spreken. Spreken kan levensgevaarlijk zijn. Wie het waagt W. en zijn handlangers tegen te spreken kan hotmails verwachten. Wie machthebbers, al of niet kerkelijk of religieus, kritisch tegenspreekt, bevraagt, kan gedesavoueed worden. Het beeld van die ladder van Maarten Baas zie ik voor mij in het middenpaneel. Die lege stoel met een leuning die oogt als een ladder naar de hemel. Een Jakobsladder. Maarten Baas ontwierp deze ladder als een eerbetoon voor de Chinese nobelprijswinnaar Lui Xiaobo. Hij mocht niet naar de prijsuitreiking in Stockholm reizen. Zijn stoel bleef leeg. Ik scheurde de foto van deze lege stoel uit mijn krant. Ik hing haar aan mijn beeldmuur, mijn wall, vol van posters. Mijn posterwall met beelden die meer zeggen dan woorden. Deze lege stoel met haar naar de hemel reikende rug die lijkt op een ladder en me doet denken aan de Jakobsladder. Ladder van hoop en verlangen van een mens in wanhoop. Deze ladder zou op het middenpaneel een plaats moeten krijgen. Er zijn wensen en gedachten die niet gevangen kunnen worden gehouden. In het linker luik zie ik lege stoelen voor me: dagelijks blijven er stoelen leeg. Iemand is niet komen opdagen. Iemand heeft zich wel of niet afgemeld. Iemand kon onverwacht niet komen. Iemand liet iets anders voorgaan. Iemand kon de weg niet vinden. Dagelijks blijven er stoelen leeg. Iemand keerde niet terug. Iemand wordt vermist. Iemand is weggelopen. Iemand heeft een deur achter zich dichtgeslagen. Iemand is bij een ander gaan inwonen. Iemand heeft het ouderlijk huis verlaten. Zij is gaan studeren. In het weekend of minder vaak komt ze thuis. Ze zit weer op haar stoel en toch anders. De stoel is weer leeg als ze weer vetrokken is. Dagelijks raken er stoelen leeg. Iemand keert niet meer terug. Iemand is uit zijn functie gezet. Iemand moest terugtreden. Iemand is ergens niet meer gewenst. Of iemand treedt zelf terug, stelt zijn zetel beschikbaar. Dagelijks blijven er stoelen leeg voor altijd. De dood is langsgekomen. Onverwacht soms en zonder genade. Dagelijks blijven er stoelen leeg in huizen, in schoolklassen, in kantoren, op verjaardagen. Er blijven stoelen leeg van wie in gevangenschap verkeren. Zoveel soorten van lege stoelen. Al die lege stoelen spreken. Niet schreeuwend maar zonder geluid. Ik dacht aan al die mensen die soms willen vertellen van hun lege stoel, van de stoel die in hun leven leeg bleef, maar ook die mensen die van hun stoel werden geduwd. Al die mensen die de poten onder hun stoel voelen weggezaagd. Al die mensen die zoals de violist van het Overijssels orkest in de roman "Valkruid" van Lucette ter Borg genoeg moeten nemen met een plaatsje in de derde rij. Al die stoelen die leeg blijven en waar niemand zomaar op mag zitten. Die lege stoel ontroerde mij en ik dacht aan een chinees gezegde heb je haast, neem een stoel. Mensen die moeten leven met een lege stoel merken al snel hoe het leven doorraast. We leven in een haasttijd maar wie ervaart dat het gemis niet minder maar meer wordt, de lege stoel steeds leger wordt, die kan uitzien naar iemand met het geschenk van de tijd, iemand die gaat zitten, iemand die je niet onderbreekt en die je laat vertellen. Iemand die de kunst van het zitten kent. Dit is het rechterluik dat ik voor me zie van mensen die de kunst van het stil zijn kennen en die je schrijven als iedereen je vergeten lijkt. Het is een kunst om met iemand de leegte uit te houden.

## Bijlage 2

### Een brief over aanvaard worden

Beste .....

Een brief over de betekenis van aanvaard worden wil ik graag voorlezen.

Een brief gisteren geschreven. Na enkele lange gesprekken – ter voorbereiding van het afscheid - die ik had met U, een met U alleen en een met uw dochter, uw zoon en zijn vriendin, waren voor mij indrukwekkend. Ze zetten mij aan het denken over de vraag wanneer heeft een mens geluk in zijn leven? Wat is geluk eigenlijk? Kan daarover iets gezegd worden?

Jullie levens heeft heel wat ongeluk gekend: ervaringen van niet begrepen worden, niet aanvaard worden, niet erkend worden, ervaringen van angst, ontvoerd worden, niet echt gehoord worden, ervaringen van dwang, brutale macht en machteloosheid.

Nadenkend over wat jullie me wilden en konden vertellen kwam ik bij gedachten over aanvaard worden. Gisteren in de middag, toen jullie weer naar huis waren, schreef ik:

*“Iemand die je aanvaardt zoals je bent  
dat is iets anders dan iemand die alsmaar eisen stelt.  
Iemand die alsmaar eisen stelt,  
legt vaak een lat die te hoog is  
een lat waar je over kunt vallen.  
Dat ondermijnt je gevoel van eigenwaarde.  
Dat maakt je tot een innerlijk beschadigd mens.*

*Iemand die je aanvaardt zoals je bent,  
bevestigt je en laat je zelfvertrouwen groeien.  
Zo iemand geeft ruimte aan je eigenheid.  
Iemand die je aanvaardt zoals je bent,  
wordt een veilig levenshuis.  
Je hoeft niet bang te zijn.  
Je hoeft je niet schuil te houden.  
Je hoeft je niet te verontschuldigen.  
Je mag rechtop lopen.  
Je wordt niet opgejaagd*

*Iemand die je aanvaardt zoals je bent,  
is zo heel anders dan iemand in wiens ogen je anders zou moeten zijn,  
meer van de burgerzij dan van de boerenzij.  
Meer van het eigen geloof dan van een andere wijze van leven.  
Iemand die je aanvaardt zoals je bent,  
is iemand voor wie je geen tweede keus bent,  
Iemand die je aanvaardt is iemand die niet over je heerst.  
  
Zo iemand wordt de eerste keus van je hart,  
ook al gingen anderen voor.*

*Iemand die de eerste keus van je hart is,  
Is iemand die je helpt trouw te zijn aan jezelf.  
Als je trouw bent aan jezelf,  
kun je ook trouw zijn aan anderen.  
Als iemand zorg heeft om jou,  
kun je ook zorg hebben om een ander,  
zoals U zorg draagt voor uw moeder,  
die steeds minder weet van hier en vandaag.”*

Zo iemand die je aanvaard, te ontmoeten dat is geluk in je leven.  
Geen gemakkelijk geluk want er moest heel wat bevochten worden.  
Uw leven heeft woestijn en eenzaamheid gekend,  
eer het meer vrede en rust, bij jezelf en met de mensen van je hart samen kunnen zijn, werd.

In deze dagen staat herinneren centraal en steeds meer beseffen wie hij was en vooral wat hij deed.  
In de kleinste dingen zal hij gemist worden: bij het haperen van de cd tot het haperen van de koelkast. Hij zal gemist worden als vader, als opa. Een echt vader en opa is hij geworden.

In deze dagen staat ook het denken aan de toekomst soms even centraal: op wie zal ik kunnen rekenen, naast de kinderen. Uw verhaal vertelde me ook dat er hulp uit onverwachte hoek kan komen, zoals de Samaritaan hulp kreeg. Ook dat is geluk: iemand of enkelen die je echt zien. In de nieuwste roman van Margriet de Moor, de verdronkene, las ik dat een mens die niet gezien wil worden door anderen begint met zijn ogen dicht te doen. Je kunt gezien worden als je ook naar anderen kijkt. Niet alleen gezien worden maar ook je laten zien.

Uw man, zoon van een begrafenisondernemer zei altijd: dood is dood. Misschien leerde hij thuis zo te overleven als je beroepshalve zoveel met de dood van doen hebt. Dood is dood kan een bevrijdender gedachte zijn dan de aanhoudende angst voor een veroordelende God in wiens ogen een mens steeds faalt. Een God die alsmaar eist en je leegmaakt. Bevrijdender dan de gedachte aan hel en verdoemenis, een eeuwig branden in een hels vuur.

Misschien is het beter te zwijgen over deze allerlaatste vragen. Niemand kan spreken met de zekerheid van een en een is twee.

Jaren geleden na een jaar studeren in Yale waar Henri Nouwen dat jaar was, las ik het boek “Zen en de kunst van het motoronderhoud.....”

Een vader en een zoon trekken samen door de Verenigde Staten. Onderweg sleutelen ze aan hun motor en mediteren ze over het leven. Over vragen zoals wat maakt een mens gelukkig?

U ontmoette uw man op een moment dat u dit geluk al niet meer verwachtte. Mannen leken allemaal hetzelfde, om weg te blazen. Ineens is er een man met een andere stem, een vriendelijke stem. De stem van iemand die je aanvaardt. Hij wordt de deur naar de toekomst, voor U en uw kinderen.

“Dood is dood...”

We gaan uw man liefdevol begraven in de moeder aarde. Wie weet is er een stem die zegt: geluk voor jou. Jij die hebt aanvaardt wie geen aanvaarding kende.

Het heeft me geraakt dat U die van zo ver uit diepe dalen hebt moeten komen geworden bent tot wie U nu met en voor elkaar bent. Ieder van jullie kan meer dan ooit is gedacht en vermoed.

Ik dank jullie dat ik jullie mocht leren kennen

Ik wens jullie en je vader vrede.

Marinus van den Berg

25 april 2005

### Bijlage 3

Open uw handen en uw hart  
Voor de kinderhanden  
Aan de weefgetouwen  
die onbetaald onze  
kleedjes en hemdjes weven  
om mooi mee te lopen.

Voor de kinderhanden  
aan de straat gezeten.  
Die hun handen moeten  
open om te bedelen  
Voor het dagelijks brood

Voor de kinderhanden  
die open worden getrokken  
om geslagen te worden  
Handen die gewond raken  
door onhuiselijk verborgen geweld

Open onze handen en onze harten  
Om ons te verbinden  
Van hand tot hand  
Van hart tot hart  
tot een keten van warme handen.

Tekst Marinus van den Berg

September 2020

## Bijlage 4

### Monumentenzorg

Voor allen die monumenten beschermen  
Voor allen die monumenten herstellen  
Voor allen die er met veel geduld aan werken

Om respect voor ons cultureel erfgoed  
Om kennis van zaken  
Om begrip voor hun waarde

Voor allen die ons de schone kunsten geven  
De muziek, de dans, het theater, de beelden en schilderijen  
Voor allen die ons daarmee troosten

Voor alle monumenten die bedreigd worden  
Voor alle monumenten die door brand geraakt worden  
Voor alle monumenten die opnieuw worden opgebouwd

Om de wil van ons allemaal  
Om de politieke wil te investeren  
Omwille van menselijkheid en leefbaarheid

16-4-2019



---

<sup>i</sup> Werk van Annemiek Punt in haar galerie in Ootmarsum en op verschillende openbare plaatsen zoals Delft, Roermond, Groningen zie Marinus van den Berg over haar werken in Een omgang waard, ten Have In augustus verscheen Beelden van licht, ten have zie ook [www.galerieannemiekpunt.nl](http://www.galerieannemiekpunt.nl)

<sup>ii</sup> Werk van Ela Venbroek en haar zoon Stefan in Deventer Bergkerk vanaf 3 oktober  
Zie ook [info@atelierela.nl](mailto:info@atelierela.nl)